

KS. WOJCIECH GUZEWICZ
WSD Elk

KATOLICKIE CZASOPISMIENICTWO RELIGIJNE W DIECEZJI ŁOMŻYŃSKIEJ W OKRESIE I RZECZPOSPOLITEJ

Zagadnienia wstępne

Odzyskanie przez Polskę niepodległości w 1918 r. przyniosło pełną wolność słowa i swobodę wydawania prasy. Powstało wówczas wiele nowych czasopism kościelnych i to na różnych szczeblach, zarówno na ogólnopolskim, diecezjalnym, jak też i parafialnym. Związane to było przede wszystkim z panującym wtedy powszechnym entuzjazmem, rozbudową szkół średnich i wyższych oraz tworzeniem lokalnych środowisk wydawniczych. Pewne zahamowanie rozwoju czasopiśmiennictwa nastąpiło w wyniku wojny polsko-bolszewickiej, a także wielkiego kryzysu ekonomicznego w latach trzydziestych XX wieku. Wydarzenia te spowodowały znaczny wzrost cen papieru gazetowego i prac drukarskich¹. Pomimo tych trudności spuścizna czasopiśmiennictwa katolickiego w II Rzeczypospolitej jest imponująca. Fakt ten potwierdzają między innymi badania prowadzone przez ks. prof. Z. Zielińskiego na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Wydana w 1981 r. pod jego redakcją książka *Bibliografia katolickich czasopism religijnych w Polsce w latach 1918-1944* zawiera opracowanie ponad 1 tys. różnych tytułów prasy o proveniencji kościelnej². Mimo tak szeroko i starannie przeprowadzonej kwerendy autorom dzieła nie udało się dotrzeć do wszystkich czasopism, a część z nich została opisana w sposób ogólny. Dotyczy to przede wszystkim prasy parafialnej i organizacyjnej w poszczególnych diecezjach. W celu uzupełnienia tej luki zaistniał pomysł

---

¹ A. Notkowski, *Polska prasa prowincjonalna Drugiej Rzeczypospolitej (1918-1939)*, Warszawa-Lódź 1982, s. 440nn.; W. Mysłek, *Kościół katolicki w Polsce w latach 1918-1939. Zarys historyczny*, Warszawa 1966, s. 217-241.

² Zob. *Bibliografia katolickich czasopism religijnych w Polsce 1918-1944*, opr. red. Z. Zieliński, Lublin 1981.

przeanalizowania zjawiska katolickiego czasopiśmiennictwa religijnego na terenie diecezji łomżyńskiej w okresie międzywojennym.

Poprzez określenie „katolickie czasopiśmiennictwo religijne” – zgodnie z Kodeksem prawa kanonicznego z 1917 r. – autor przedstawił te wydawnictwa, które za zgodą władz kościelnych drukowane były periodycznie i rozpowszechniane publicznie w celu wszechstronnego ukazywania rzeczywistości, a zwłaszcza aktualnych zdarzeń i problemów z życia Kościoła³. Na podstawie zgromadzonego materiału można wywnioskować, że podstawowym kryterium akceptacji władz kościelnych była treść periodyków oraz charakter wydających je organizacji. Mniejsze znaczenie miał sam wydawca, często bowiem instytucje katolickie wydawały czasopisma o charakterze świeckim, np. wiele dodatków do „Życia i Pracy”, czy „Przewodnika Katolickiego”. Aprobata ze strony Kościoła w stosunku do prasy, która zamierzała określać siebie przymiotnikiem „katolicka” jest ujęta w wyższej przedstawionej definicji dość szeroko. Jak wskazywała stosowana w Polsce praktyka (w tym także w diecezji łomżyńskiej), akceptacja wyrażana była w różnych formach: w akcie założenia i ewentualnie datowania czasopisma, w nominacji asystenta kościelnego czy we współdziałaniu zespołu redakcyjnego z miejscowym duszpasterzem itp.

Wyjaśnienia wymaga także kwestia granic diecezji łomżyńskiej. Zamieszczone bowiem w tytule ramy czasowe mogą sugerować, że diecezja ta istniała już na początku 1918 r. Tymczasem powstała ona siedem lat później, na mocy bulli Piusa XI *Vixdum Poloniae unitas*⁴. Niemniej trzeba pamiętać, że już przed 1925 r. istniał pewien prototyp diecezji łomżyńskiej. Była to część diecezji sejneńskiej czyli augustowskiej leżąca w granicach Polski. Dysponowała ona pewną autonomią, wyrażającą się między innymi w posiadaniu struktur seminaryjnych, kurialnych, sądowych, itp.⁵ Z chwilą ogłoszenia reorganizacji kościelnej w Polsce część ta wraz ze swoją organizacją weszła w skład diecezji łomżyńskiej jako jeden z głównych jej komponentów. Drugim komponentem nowopowstałej diecezji były trzy

³ Nawiązuje do tego między innymi kanon 1386 Kodeksu prawa kanonicznego z 1917 r.: „Pozwolenia na wydawanie książek może udzielić właściwy ordynariusz autora, albo ordynariusz tej miejscowości, w której książki mają być rozpowszechnione. Duchowni świeccy nie mogą wydawać książek nawet o rzeczach zupełnie świeckich bez odniesienia się poprzedniego do ordynariusza, zakonnicy muszą mieć pozwolenie swego przełożonego. Te same zasady mają być stosowane, gdy idzie o umieszczenie artykułów w czasopismach.” Zob. I. Grabowski, *Prawo kanoniczne według nowego kodeksu*, Lwów 1927², s. 519-526.

⁴ Kuria Biskupia w Łomży (KBŁ) *Acta erectionis dioecesis łomżensis*, bez sygn., L. Lauri do R. Jałbrzykowskiego. Warszawa 16 XI 1925 r.

⁵ Archiwum Diecezjalne w Łomży (ADŁ) Akta Ogólne (AO), Akta ks. Wincentego Bogackiego, bez sygn., Wspomnienia, cz. IV [mps], s. 37.

dekanaty przyłączone z diecezji płockiej⁶ Stąd pod względem strukturalnym, jak też w pewnym sensie terytorialnym i demograficznym można mówić o istnieniu diecezji łomżyńskiej już od 1918 r. Jako terminus ad quem został tu przyjęty rok 1939, który w historiografii polskiej uważany jest za datę wybuchu II wojny światowej i zakończenia okresu międzywojennego.

Zasadniczym materiałem źródłowym, na którym oparto artykuł, jest prasa diecezjalna i parafialna, relacje ustne i pisemne księży, względnie świeckich redaktorów pism. Po wstępnej charakterystyce rozwoju mediów katolickich w diecezji, następuje prezentacja poszczególnych tytułów według wzoru przyjętego przez autorów bibliografii katolickich czasopism religijnych w Polsce⁷ Na opis czasopisma będą się składać więc: tytuł, podtytuł, częstotliwość ukazywania się, instytucja sprawcza, nazwiska redaktorów, rok założenia, ewentualnie wznowienia, bądź zawieszenia, miejsca wydania, adres redakcji, format, rozpiętość nakładu, a także wszelkiego rodzaju dodatki oraz podejmowana problematyka. W związku z tym, iż nie możliwe jest zastosowanie spójnej klasyfikacji merytorycznej tych pism (ze względu na nieregularność ich wydawania i różnorodność), w artykule przyjęto zasadę omawiania czasopism w alfabetycznym układzie tytułów.

Prasa diecezjalna

Wśród czasopism diecezjalnych ukazujących się w międzywojennej diecezji łomżyńskiej wyróżnić można pisma: administracyjne („Elenchus cleri... dioecesis łomżensis”, „Wiadomości Kościelne Diecezji Łomżyńskiej”), popularne („Życie Katolickie”, „Życie i Praca”, „Sprawa Katolicka”) i organizacji kościelnych („Akcja Katolicka Diecezji Łomżyńskiej”, „Już Świta”, „Okólnik Związku Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej w Łomży”, „Sprawozdanie Związku Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej w Łomży”, „Dzieła Misyjne w Diecezji Łomżyńskiej”).

Czasopisma administracyjne były łącznikami między władzą kościelną i kapłanami, dodatkowo zaś obrazowały także życie religijne diecezji. Pierwotnie zamieszczały jedynie zarządzenia, listy pasterskie czy obszerniejsze dokumenty kurialne. Z czasem w części urzędowej pojawiały się także akty Stolicy Apostolskiej, listy pasterskie Episkopatu Polski, dekrety i pisma ordynariusza, sprawozdania z konferencji duchowieństwa, niektóre rozporządzenia władz świeckich itp. Jako dopełnienie części urzędowej

⁶ W. Jemielity, *Powstanie diecezji łomżyńskiej 1925-1975*, w: *Schematyzm jubileuszowy diecezji łomżyńskiej*, Łomża 1975, s. 15nn.

⁷ Zob. *Bibliografia katolickich czasopism religijnych w Polsce 1918-1944*, s. 9; *Bibliografia katolickich czasopism religijnych w Polsce 1945-1989*, red i opr. D. Wielgat, Lublin 1996, s. 8n.

zamieszczano materiały zawierające dzieje i kronikę życia diecezji, sprawozdania z wizytacji pasterskich, informacje o seminarium duchownym. Poza tym włączano informacje o pracy społecznej, nekrologii kapłanów i odpowiedzi w kwestiach prawnoteologicznych⁸.

Pisma popularne podejmowały głównie problematykę religijną (koncentrowano się w niej wokół zagadnień duszpasterskich: liturgicznych, hagiograficznych, katechetycznych, apologetycznych, misyjnych itp.), środowiskową (skupiano się przede wszystkim na poradnictwie z zakresu gospodarstwa domowego i wiejskiego, dla kobiet, prawnego, lekarskiego oraz społecznego), oświatową (związana była z popularyzacją zagadnień pedagogiki, historii, literatury, sztuki, etnografii, medycyny, polityki itp.) i rozrywkową (utwory literackie, przysłowia, ciekawostki, żarty, zadania umysłowe itp.). Warto dodać, iż popularne czasopisma diecezjalne odgrywały ważną rolę w zakresie uświadamiania patriotycznego i politycznego społeczeństwa. Uświadamianie patriotyczne realizowano poprzez zapoznanie czytelników z życiorysami świętych polskich, dziejami Polski i historią Kościoła w Polsce, tradycjami polskiego oręza i wybitnymi postaciami, skarbami rodzinnej kultury oraz polskimi krajobrazami. Natomiast oddziaływanie polityczne polegało na informowaniu wiernych o bieżących wydarzeniach krajowych i zagranicznych, rozważaniach na temat modelu ustrojowego i wysuwanych w związku z tym postulatów katolickich (problem ten był aktualny zwłaszcza w okresie wyborów parlamentarnych i samorządowych)⁹

Czasopisma organizacji kościelnych obejmowały swym zasięgiem obszar diecezji i podejmowały głównie problematykę związaną z organizacją i działalnością ruchów katolickich¹⁰

Tabela 1.
Czasopisma religijne w diecezji łomżyńskiej według lat założenia

Rok	Liczba tytułów		Tytuły założonych czasopism
	Założonych	Zawieszonych	
Przed 1918	1		„Elenchus cleri... dioecesis seinensis seu augustoviensis”*
1918	-	-	-
1919	-	-	-

⁸ M. Kunowska-Poręba, *Diecezjalne czasopisma*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 3, Lublin 1985, kol. 1310-1315.

⁹ Zob. „Życie i Praca” (ŻiP), 1 (1924) – 12 (1935); „Sprawa Katolicka”, 1 (1935) – 4 (1939).

¹⁰ Zob. Mysłek, *Kościół katolicki w Polsce*, s. 224nn.; Kunowska-Poręba, *Diecezjalne czasopisma*, kol. 1310-1315.

1920	-	-	-
1921	-	-	-
1922	1		„Okólnik Związku Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej w Łomży”
1923	-	-	-
1924	2	-	„Życie Katolickie”, „Życie i Praca”
1925	-	-	-
1926	1		„Sprawozdanie Związku Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej w Łomży”
1927	1	1	„Wiadomości Kościelne Diecezji Łomżyńskiej”
1928	-	1	-
1929	1	1	„Wiadomości Parafii Łomżyńskiej”
1930	4	2	„Dzieła Misyjne w Diecezji Łomżyńskiej”, „Sztubak Kresowy”, „Wiadomości Kościelne Parafii Bargłowskiej”, „Gazeta Rajgrodzka”
1931	1	3	„Głos Ostrołęcki”
1932	-	5	-
1933	1	5	„Już Świta”
1934	1	5	„Akcja Katolicka Diecezji Łomżyńskiej”
1935	1	6	„Sprawa Katolicka”
1936	-	7	-
1937	-	8	-
1938	-	8	-
1939	-	8	-

* Od 1924 r. czasopismo to nosiło tytuł „Elenchus cleri... dioecesis seinensis seu łomżensis”, a od 1926 r. „Elenchus cleri... dioecesis łomżensis”

Źródło: ADŁ, Zbiór gazet; kartoteka czasopism opracowana przez autora.

Propagatorami i głównymi inicjatorami wydawania czasopism diecezjalnych byli biskupi: R. Jałbrzykowski i S. Łukomski. Poprzez prasę chcieli oni pogłębiać świadomość religijną wiernych. Widzieli w niej pomoc duszpasterską (szczególnie w duszpasterstwie rodzin i w pracach Akcji Katolickiej), utrzymywanie łączności religijnej z katolikami, szerzenie oświaty. Ważnym choć nie zawsze ujawnionym celem było utrwalanie polskości i identyfikowanie się z wartościami narodowymi. Adresatem była na ogół warstwa chłopska i robotnicza, czasami rzemieślnicy¹¹

¹¹ Zob. W. Guzewicz, *Duchowieństwo diecezji łomżyńskiej w latach 1918/1925-1939*, Lublin 2001 [mps Biblioteka Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (BKUL)], s. 39nn., 249-251.

W omawianej diecezji najczęściej wydawano tygodniki, miesięczniki oraz roczniki. Skład większości z tych pism przygotowywano początkowo amatorsko na maszynie lub pismem odręcznym, a następnie powielano w zakładach poligraficznych. Większość czasopism ukazywała się w formacie A 3 i A – 5. Największy nakład miały czasopisma „Życie i Praca” oraz „Sprawa Katolicka” (drukowano je w nakładzie około 10 tys. egzemplarzy), najmniejszy zaś „Już Świta” oraz „Wiadomości Kościelne Diecezji Łomżyńskiej” i elenchusy (od 100 do 300 egzemplarzy). Najlepszy poziom edytorski prezentowały czasopisma – „Życie i Praca” i „Sprawa Katolicka” – wyróżniały się one spośród innych między innymi kolorową okładką i licznie zamieszczanymi zdjęciami.

Ogromne znaczenie dla rozwoju katolickich mediów w diecezji miała otwarta w 1924 r., z inicjatywy bpa R. Jałbrzykowskiego, drukarnia diecezjalna Excudebet Officina Typographica Dioecesis Łomzensis. Organizatorem oraz pierwszym jej dyrektorem został ks. W. Bogacki. Po nim funkcję redaktora naczelnego przejął ks. A. Roszkowski (1926-1939). Oprócz kolportowania prasy katolickiej drukarnia zajmowała się wydawaniem pozycji książkowych¹². Szczególną wartość miała rozpoczęta w 1936 r. edycja druku pod wspólnym tytułem „Biblioteka dobrych książek” Co miesiąc wychodził z drukarni jeden tom liczący około dwustu stron, formatu 13/19 cm, w cenie jednego złotego. Autorami książek byli przeważnie dawni pisarze polscy. Najczęściej drukowano opowiadania i powieści dostępne dla ludzi prostych i średnio wykształconych, lekkie i przyjemne w czytaniu, o wydźwięku moralnym. Trzeba dodać, że książki te cieszyły się dużą popularnością wśród duchownych, którzy chętnie kupowali je do bibliotek parafialnych¹³

Prasa parafialna

Z inspiracji i przy wydatnej pomocy duchowieństwa w niektórych ośrodkach diecezji łomżyńskiej redagowano także pisma parafialne. Miały one zazwyczaj niewielką objętość i ukazywały się nieregularnie. Niemniej jednak odgrywały ważną rolę w kontakcie duszpasterzy ze swoimi parafianami, przekazywały bowiem istotne dla lokalnej społeczności informacje i kwestie z życia Kościoła. Prasę taką kolportowały parafie w Bargłowie, Łomży, Ostrołęce, Sejnach oraz Rajgrodzie.

¹² ADE AO, Akta ks. Wincentego Bogackiego, bez sygn., Wspomnienia, cz. IV [mps], s. 2-4, 9n.; *Elenchus cleri... dioecesis lomzensis 1926-1939*.

¹³ W. Jemielity, *Zarys dziejów diecezji łomżyńskiej*, „Rozporządzenia Urzędowe Łomżyńskiej Kurii Diecezjalnej”, 49 (1987), nr 2, s. 50.

Wśród czasopism parafialnych większość z nich (3) miało charakter miesięcznika. Był też 1 dwumiesięcznik i 1 tygodnik. W tytułach tych pism akcentowano głównie zasięg terytorialny (np. „Sztubak Kresowy”, „Wiadomości Parafii Łomżyńskiej”, „Wiadomości Kościelne Parafii Bargłowskiej”) oraz wezwanie (np. „Głos Ostrołęcki”). Poziom wydawniczy poszczególnych tytułów był zróżnicowany. Skład większości pism przygotowywano początkowo amatorsko – teksty były przepisywane ręcznie bądź na maszynie, a następnie powielano w zakładach poligraficznych. Czasopisma ukazywały się w formacie A – 3 i A – 4. Najlepszy poziom edytorski reprezentowało czasopismo „Głos Ostrołęcki” – numery tego pisma miały kolorową okładkę i dobry papier drukarski.

Różnice dotyczyły także treści poszczególnych czasopism, co wiązało się z ich objętością. W gazetach wydawanych w mniejszych parafiach dominowały wyłącznie sprawy kościelne, problemy dotyczące wiary. Natomiast pisma wydawane w miejskich parafiach zajmowały się obok problematyki religijnej także kwestiami społecznymi, historycznymi czy kulturowymi. Redakcje nie zajmowały się zasadniczo sprawami świeckimi, gdyż te były omawiane obszernie w prasie niereligijnej i ogólnodiecezjalnej.

Wszystkie czasopisma parafialne borykały się z kłopotami finansowymi. Zwykle wpływy uzyskane przy rozprowadzaniu były zbyt niskie, by pokryć koszty druku, zwłaszcza jeśli dokonywało się tego w profesjonalnych zakładach poligraficznych. Warto też zaznaczyć, iż niektóre czasopisma rozprowadzono bezpłatnie. Dlatego duże znaczenie miało dofinansowanie z kas parafialnych czy dotacji prywatnych sponsorów.

Tabela 2.

Prasa parafialna w diecezji łomżyńskiej – według miejscowości

Miejscowość	Tytuł	Wydawca	Częstotliwość ukazywania	Uwagi
Bargłów	„Wiadomości Kościelne Parafii Bargłowskiej”	Parafia w Bargłowie	Miesięcznik (nieregularnie)	Ukazało się 13 numerów pisma
Łomża	„Wiadomości Parafii Łomżyńskiej”	Parafia w Łomży	Miesięcznik (nieregularnie)	Odnaleziono 4 numery pisma
Ostrołęka	„Głos Ostrołęcki”	Parafia w Ostrołęce	Tygodnik (nieregularnie)	Odnaleziono 43 numery tego pisma
Rajgród	„Gazeta Rajgrodzka”	Parafia w Rajgrodzie	Miesięcznik	Odnaleziono 10 numerów pisma
Sejny	„Sztubak Kresowy”	Parafia i Gimnazjum w Sejnach	Dwumiesięcznik (nieregularnie)	Odnaleziono 11 numerów pisma

Źródło: ADŁ, *Zbiór gazet parafialnych; relacje ustne księży i redaktorów.*

Większość omawianych tu czasopism parafialnych wydawano bardzo krótko. Różne były przyczyny upadków poszczególnych tytułów. Zwykle wynikało to z rozpadu redakcji, wyjazdu redaktora naczelnego. Z tego też powodu niektóre pisma ukazywały się nieregularnie. W kilku wypadkach indywidualna inicjatywa proboszcza nie została podjęta przez parafian: zabrakło chętnych do redagowania pisma, a być może także i czytelników. Na podkreślenie zasługuje zaangażowanie wielu osób świeckich w wydawanie „Sztubaka Kresowego” w Sejnach. W redakcję tego czasopisma było zatrudnionych kilkanaście takich osób.

Prezentacja tytułów

„Akcja Katolicka Diecezji Łomżyńskiej” W podtytule od 2 numeru z 1936 r. Periodyczne wydawnictwo organizacyjne. Miesięcznik ten został zapoczątkowany we wrześniu 1934 r. i ukazywał się nieprzerwanie do września 1939 r. Pismo wydawał Diecezjalny Instytut Akcji Katolickiej w Łomży. Początkowo redaktorem naczelnym pisma był ks. H. Bagiński (1934-1935)¹⁴, a następnie ks. J. Rogiński (1935-1939)¹⁵ Periodyk o formacie 23 x 15 cm, nakładzie 1,2 tys. egzemplarzy, przeciętnej objętości 20 stron, w zależności od numeru czarno-białej lub kolorowej szacie graficznej, rozprowadzany był we wszystkich oddziałach Akcji Katolickiej na terenie diecezji w cenie 10-15 gr. za jeden egzemplarz. Poligrafią pisma zajmowała się drukarnia diecezjalna w Łomży. Czasopismo obejmowało cztery działy, poświęcone działalności Katolickiego Stowarzyszenia Mężów, Katolickiego Stowarzyszenia Kobiet, Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej i Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej. Działy te omawiały także specyficzne formy organizacyjne tych ugrupowań¹⁶

„Dzieła Misyjne w Diecezji Łomżyńskiej” Od 1933 r. czasopismo to miało także tytuł w język francuskim *Les Oeuvres des Missions dans le diocèse de Łomza en [...]*. Pismo ukazywało się regularnie, raz w roku, w latach 1930-1938. Redakcją jego zajmowała się Diecezjalna Dyrekcja Papieskiego Dzieła Rozkrzewienia Wiary w Łomży, na czele której stał ks. J. Rogiński. Pismo drukowano czcionkami drukarni diecezjalnej w Łomży. Każdy numer odnosił się do roku poprzedniego w stosunku do roku publikacji. Czasopismo o formacie 23,5 x 16 cm, przeciętnej objętości 30

¹⁴ ADŁ AO, Akta ks. Henryka Bagińskiego, bez sygn., Pismo z 1934 r.

¹⁵ Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu (AAP) Naczelny Instytut Akcji Katolickiej (NIAK), sygn. 71, Diecezjalny Instytut Akcji Katolickiej w Łomży 1931-1935, k. 4-6, 13-16, 39-40, 42-43.

¹⁶ Guzewicz, *Duchowienstwo diecezji łomżyńskiej*, s. 251n.; „Akcja Katolicka Diecezji Łomżyńskiej”, 4 (1937), nr 6, s. 114.

stron i nakładzie 1,5 tys. egzemplarzy rozprowadzano przede wszystkim w poszczególnych oddziałach organizacji na terenie diecezji oraz wysyłano po kilka egzemplarzy do bibliotek i organów centralnych Papieskiego Dzieła Misyjnego w Polsce. Periodyk zawierał głównie sprawozdania z poszczególnych dzieł Papieskiego Rozkrzewienia Wiary (św. Piotra Apostoła, Dzieciństwa Jezusa, Związku Misyjnego Duchowieństwa) oraz statystyki. Niekiedy zamieszczano także listy misjonarzy i artykuły misyjne (zwłaszcza od 3 numeru z 1932 r.) oraz publikacje popularno-naukowe (na przykład w 4 numerze z 1933 r. znajduje się artykuł o genezie i rozwoju Unii Brzeskiej w Polsce)¹⁷

„Elenchus cleri [...] diocesis łomżensis [...]” W latach 1919-1924 pismo to nosiło nazwę Elenchus cleri... diocesis seinensis seu augustoviensis, w 1925 r. – Elenchus cleri... seinensis seu łomżensis, a w latach 1926-1939 – Elenchus cleri... diocesis łomżensis. Wśród czasopism wydawanych w diecezji łomżyńskiej periodyk ten miał najdłuższą tradycję. Zaczął się on bowiem ukazywać jeszcze w XIX wieku (1852 r.), w ramach diecezji sejneńskiej czyli augustowskiej. Był to urzędowy spis duchowieństwa, układany według zajmowanych stanowisk. Zamieszczano w nim podstawowe dane księży: datę urodzenia, święceń kapłańskich, objęcia stanowiska oraz przysługujące im tytuły naukowe i honorowe. W spisie podawano również informacje o instytucjach diecezjalnych, parafiach, organizacjach społecznych, duchownych przebywających poza diecezją, duchownych, którzy popadli w kary kościelne, o kapłanach pracujących poza duszpasterstwem, emerytach, zmarłych księżach, a także o zakonach działających na terenie diecezji. Każdy rocznik posiadał indeks nazwisk i parafii, co znacznie ułatwiało posługiwanie się nim. Niektóre roczniki posiadały także wykaz miejscowości należących do danej parafii. Przez cały okres międzywojenny roczniki były wydawane w języku łacińskim. Na podstawie zebranych materiałów trudno jest określić, kto redagował elenchusy, gdyż w stopkach nie podawano nazwisk osób odpowiedzialnych. Wiele wskazuje jednak na to, iż redaktorem naczelnym pisma był ktoś z pracowników kurii. Początkowo czasopismo miało format 17,2 x 11,3 cm, a następnie od 1857 r. – 18,2 x 12 cm, od 1881 r. – 20,2 x 13 cm, od 1906 r. – 16,4 x 10,8 cm, od 1907 r. 16,7 x 11,2 cm, od 1922 r. – 15,6 x 10,4 cm, od 1929 r. – 16 x 10,3 cm i od 1930 r. – 17 x 10,2 cm. W okresie międzywojennym ukazało się 20 numerów tego pisma (pierwszy wydano w 1919 r., ostatni zaś pochodzi z 1938 r.). Numery te miały czarno-białą grafikę, 50-180 stron objętości oraz średnio 300 egzemplarzy nakładu. Odbiorcami pisma było głównie duchowieństwo diecezjalne. W pierwszych

¹⁷ „Dzieła Misyjne w Diecezji Łomżyńskiej”, 6 (1935), s. 20n.; 8 (1937), s. 27nn.

latach II Rzeczypospolitej roczniki drukowano w zakładzie poligraficznym Jana Wojnara w Łomży, a od 1924 r. w drukarni diecezjalnej. Koszty druku pokrywała kuria biskupia w Łomży¹⁸

„Gazeta Rajgrodzka” Pismo to ukazywało się najprawdopodobniej tylko w 1930 r. Jego redakcją i wydawaniem zajmowała się Parafia Rzymskokatolicka w Rajgrodzie¹⁹ Głównym organizatorem gazety był ks. H. Tyszka, proboszcz parafii. Periodyk ukazywał się nieregularnie, raz w miesiącu. Drukowano go czcionkami Drukarni Archidiecezjalnej w Wilnie przy ul. Metropolitarnej 1. Nakład pisma sięgał około 1 tys. egzemplarzy i rozprowadzany był w kościele parafialnym oraz przez sołtysów w cenie 10 gr. za jeden egzemplarz. Czasopismo miało format – 31 x 21,5 cm, 8 stron objętości, czarno-białą szatę graficzną i zawierało artykuły na temat życia parafii (głównie podawano najważniejsze wydarzenia społeczno-religijne oraz statystykę), historię Rajgrodu oraz kultu Matki Boskiej Rajgrodzkiej. Drugi i trzeci numer czasopisma poświęcono w znacznej części kongresom eucharystycznym w Kartaginie i w Polsce²⁰

„Głos Ostrołęcki” W podtytule: Tygodnik ilustrowany. Pismo ukazywało się raz w tygodniu, najprawdopodobniej tylko w 1931 r. Naczelnym jego redaktorem był A. Miszczyk, natomiast wydawcą ks. E. Umiński. Periodyk miał format 28,5 x 20 cm, 16 stron objętości i nakład 20 tys. egzemplarzy. Rozprowadzano go w kościele parafialnym oraz w szkołach podstawowych i średnich na terenie Ostrołęki i okolic. Czasopismo drukowano w Drukarni Społecznej w Warszawie. Pismo podejmowało problematykę religijno-moralną (główny akcent kładziono na wychowanie dzieci i młodzieży w duchu katolickim), społeczną (zamieszczano tu propozycje rozwiązywania nabrzmiałych kwestii społeczno-politycznych) oraz naukową (wykłady i pogadanki światopoglądowe). Niektóre numery pisma miały kolorową szatę graficzną²¹

„Już Świta” W podtytule: List okólny Sodalicji Absolwentek Szkół Średnich pod wezw[aniem] N[ajświętszej] M[aryi] Panny Królowej Korony Polskiej i św. Joanny D’Arc. Pismo było wydawane raz w miesiącu nieregularnie przez Sodalicję Absolwentek Szkół Średnich w Łomży. Pierwszy numer „Już Świta” ukazał się w 1933 r., natomiast ostatni w marcu 1939 r. Zespół redakcyjny tworzyły członkinie Sodalicji Mariańskiej w Łomży, spośród których wybierano redaktora naczelnego i redaktora

¹⁸ *Elenchus cleri... dioecesis seinensis seu augustoviensis 1919-1924; Elenchus cleri... seinensis seu łomżensis 1925; Elenchus cleri... dioecesis łomżensis 1926-1939.*

¹⁹ Autorowi udało się dotrzeć do 10 numerów tego czasopisma. Zgromadzone są one w Bibliotece Narodowej w Warszawie i Archiwum Diecezjalnym w Elku.

²⁰ Guzewicz, *Duchowieństwo diecezji łomżyńskiej*, s. 252.

²¹ *Bibliografia katolickich czasopism religijnych w Polsce 1918-1944*, s. 114.

odpowiedzialnego (tzw. administratora pisma). W pierwszych trzech latach redaktorem naczelnym była R. Dębicka, a następnie S. Truskolaska (od 1 do 5 numeru 1936 r.), N. Sierzputowska (od 6 do 11 numeru 1936 r.), E. Dąbrowska (od 12 numeru 1936 r. do 6 numeru 1937 r.), J. Majkowska (od 7 numeru z 1937 r. do 4 numeru z 1938 r.) i N. Sierzputowska (od n 5 numeru z 1938 r.). Początkowo czasopismo redagowano i przepisywano na maszynie, a od 1936 r. odbijano na powielaczu. W numerach przepisywanych na maszynie pod winiętą zamieszczano informacje: Uwaga! Odbito na prawach rękopisu. Pismo miało format 22 x 17,5 cm, przeciętną objętość 6 stron i czarno-białą szatę graficzną. Nakład jego sięgał 100-150 egzemplarzy i rozprowadzany był na terenie niektórych szkół średnich oraz parafii w diecezji za dobrowolną ofiarą. Periodyk zawierał głównie kronikę wydarzeń, program pracy sodalicyjnej, wiadomości ze zjazdów sodalicyjnych w Łomży, sylwetki biskupów i kapłanów, porady czytelnicze, oraz korespondencję z czytelnikami²².

„Okólnik Związku Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej w Łomży” Pismo to ukazywało się nieregularnie, najczęściej raz w miesiącu, w latach 1922-1934²³. Wydawcą jego był Związek Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej Diecezji Łomżyńskiej. Funkcję redaktora naczelnego pisma pełnili kolejno: ks. A. Gawędzki (1922-1924), ks. H. Bagiński (1924-1927), ks. J. Żelaźnicki (1927-1929), ks. E. Łapiński (1929-1933) i ks. E. Grodzki (1933-1934). Od 7 numeru z 1926 r. czasopismo nosiło tytuł „Młodość”, a w podtytule: Organ Związku Młodzieży Polskiej Diecezji Łomżyńskiej. W 1928 r. (od 1 numeru) zmieniono podtytuł na Okólnik Związku Młodzieży Polskiej Diecezji Łomżyńskiej²⁴. Periodyk poruszał głównie sprawy organizacyjne, programowe, światopoglądowe, a także przedstawiał sprawozdania z działalności związku oraz udzielał wskazówek i informacji techniczno-organizacyjnych. Szczególną uwagę poświęcał przysposobieniu rolniczemu, wychowaniu fizycznemu i przysposobieniu wojskowemu – podając stowarzyszeniom programy i wytyczne z danego działu na każdy kwartał²⁵. W początkowej fazie pismo redagowano i przepisywano na maszynie, następnie zaś - od 1926 r. - w drukarni diecezjalnej w Łomży. Czasopismo miało format A – 4, przeciętną objętość 8 stron i czarno-białą szatę graficzną.

²² *Bibliografia katolickich czasopism religijnych w Polsce 1918-1944*, s. 130n.

²³ AAP Katolicki Związek Młodzieży Męskiej (KZMM), sygn. 125, Sprawozdania z działalności stowarzyszeń 1933-1935 [1931-1936]. Sprawozdanie z działalności Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej (SMP) w Łomży za rok 1931 (od 1 stycznia do 31 grudnia).

²⁴ [Trzecie] III Sprawozdanie Związku Młodzieży Polskiej w Łomży za rok 1928, Łomża 1929, s. 7n.

²⁵ AAP KZMM, sygn. 114, Drukowane sprawozdania Związku Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej za lata 1928-1937. Sprawozdanie SMP w Łomży za rok 1931.

Początkowo nakład jego sięgał 600 egzemplarzy, poczym od 1929 r. wzrósł do 3 tys. egzemplarzy (związane to było z wprowadzeniem w oddziałach obowiązkowego abonamentu) i rozprowadzany był w parafialnych oddziałach Związku Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej w cenie 10 gr. za jeden egzemplarz (łącznie z przesyłką)²⁶

„Sprawa Katolicka” W podtytule: Ilustrowany tygodnik katolików diecezji łomżyńskiej. Pierwszy numer czasopisma ukazał się 7 lipca 1935 r., ostatni zaś 16 sierpnia 1939 r. Było ono kontynuacją zawieszzonego przez organa państwowe w 1935 r. „Życia i Pracy”²⁷ Redakcją i wydawaniem „Sprawy Katolickiej” zajmował się początkowo ks. B. Waldman, a następnie – od 1936 r. – ks. A. Roszkowski. W piśmie omawiano głównie wydarzenia kościelne na terenie własnej diecezji, w kraju i za granicą, podawano wiadomości polityczne i pouczenia rolnicze. Był też kącik dziecięcy, wiersze oraz drobne ogłoszenia. Periodyk ten posiadał także dodatki: od 4 numeru z 1936 r. drukowano powieść Leona Radziejowskiego pt. Pani Podola, od 12 numeru z 1937 r. powieść E. Pilla pt. Mali męczennicy, od 19 numeru z 1938 r. encyklikę Piusa XI O bezbożnym komunizmie, od 12 numeru 1938 r. powieść I. Kraszewskiego pt. Tułacze i od 3 numeru z 1939 r. publikację ks. Józefa Grabowskiego pt. Obraz walki kulturalnej w Prusach 1872-1886 na tle własnych doświadczeń. Wszystkie dodatki miały osobną paginację i format (16,5 x 11,5). „Sprawa Katolicka”, podobnie zresztą jak „Życie i Praca”, ukazywała się w sporym nakładzie dochodzącym nawet do 9-10 tys. egzemplarzy. Początkowo pismo miało format 35 x 25 cm, a następnie od numeru 1 z 1936 r. – 31,5 x 23,8 cm. Poligrafia jego zajmowała się drukarnia diecezjalna w Łomży. Czasopismo było rozprowadzane we wszystkich parafiach na terenie diecezji w cenie 10-15 gr. za jeden egzemplarz. Pismo utrzymywało się ze sprzedaży numerów oraz reklam²⁸.

„Sprawozdanie Związku Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej w Łomży za Rok [...]” Pismo ukazywało się w latach 1926-1934. Był to rocznik wydawany przez Związek Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej w Łomży. Drukowano go zwykle w następnym roku po okresie sprawozdawczym. Czasopismo dwukrotnie zmieniło swój tytuł: pierwszy raz w 1929 r. na „Sprawozdanie Związku Młodzieży Polskiej w Łomży za Rok [...]” i drugi raz w 1934 r. na „Sprawozdanie Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej

²⁶ [Czwarte] IV Sprawozdanie Związku Młodzieży Polskiej w Łomży za rok 1929, Łomża 1930, s. 39; „Kierownik Stowarzyszeń Młodzieży”, 9 (1930), nr 2, s. 31; Guzewicz, *Duchowieństwo diecezji łomżyńskiej*, s. 190.

²⁷ J. Samsel, „Życie i Praca” – Pismo diecezji łomżyńskiej z lat 1924-1935, Lublin 1999 [mps BKUL], s. 23nn.

²⁸ *Bibliografia katolickich czasopism religijnych w Polsce 1918-1944*, s. 268, 323; „Sprawa Katolicka”, 1(1935), nr 1, s. 1nn.

i Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej w Łomży”²⁹ Pismo miało format 22 x 14,5, od 1929 r. – 22,5 x 18 cm, w 1934 r. – 22 x 15,5 cm, przeciętną objętość 20, czarno-białą szatę graficzną oraz bogatą dokumentację fotograficzną. Początkowo nakład jego sięgał 400 egz., a następnie w 1931 r. – 500 egz. i w 1934 r. – 450 egz. Rozprowadzano go przede wszystkim w parafialnych oddziałach Związku Młodzieży Polskiej na terenie diecezji w cenie 15 gr. za jeden egzemplarz. Poligrafią pisma zajmowała się drukarnia diecezjalna w Łomży. Problematyka podejmowana przez periodyk dotyczyła przede wszystkim działalności Związku Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej na terenie diecezji Łomżyńskiej. Były to głównie relacje bieżące z poszczególnych oddziałów oraz statystyki³⁰

„Sztubak Kresowy” Czasopismo to powstało najprawdopodobniej we wrześniu 1930 r. z inicjatywy księży prefektów, nauczycieli oraz młodzieży z koła polonistycznego działającego przy Gimnazjum Państwowym w Sejnach. Od 1931 r. pismo zmieniło nazwę na „Uczeń Kresowy” Ukazywało się nieregularnie, najczęściej raz na dwa miesiące. Początkowo redagowano i przepisywano go ręcznie, następnie zaś od 1935 r. na maszynie. Czasopismo miało format A – 5, przeciętną objętość 16 stron i czarno-białą szatę graficzną. Nakład jego osiągał 150 egzemplarzy i rozprowadzany był w kościele parafialnym oraz szkołach za dobrowolną opłatą. Ostatni odnaleziony numer pochodzi z 1936 r.³¹ Obok problematyki związanej z życiem szkoły i lokalnej społeczności wiele miejsca zajmowały zagadnienia religijne, historyczne, filologiczne, a także społeczne. Na szczególną uwagę zasługuje cykl artykułów poświęconych powstaniu sejneńskiemu pióra Józefa Bieniewskiego. Autor zrekonstruował w nich wydarzenia z 1919 r., oparł je na materiałach źródłowych i wspomnieniach ludzi biorących udział w powstaniu³².

„Wiadomości Kościelne Parafii Bargłowskiej”³³ W podtytule: A ja Tobie powiadam, i żeś ty jest opoka, a na tej opoce zbuduje Kościół mój, a bramy piekielne nie zwyciężą go. Pismo to ukazywało się w pierwszą niedzielę każdego miesiąca w okresie od stycznia 1930 r. do stycznia 1931 r. W sumie wydanych zostało 13 numerów tego miesięcznika. Głównym inspiratorem i organizatorem pisma był ks. S. Rostkowski, proboszcz parafii.

²⁹ AAP KZMM, sygn. 120, Sprawozdania Związku Młodzieży Polskiej za lata 1931-1934. Sprawozdanie SMP w Łomży za rok 1931 i 1933.

³⁰ [Czwarte] IV Sprawozdanie Związku Młodzieży Polskiej w Łomży za rok 1929, s. 39; Bibliografia katolickich czasopism religijnych w Polsce 1918-1944, s. 292.

³¹ W ADE zgromadzono 11 numerów tego czasopisma.

³² [J. Bieniewski], Powstanie Sejneńskie, „Uczeń Kresowy” 6 (1936), nr 7, s. 6-10; nr 8, s. 4-7.

³³ Osiem numerów tego czasopisma znajduje się w ADE, w Aktach Parafii Bargłów 1920-1946.

Czasopismo wydawała parafia w Bargłowie. Redakcja i administracja pisma mieściła się na plebani, a drukowano go w Drukarni Archidiecezjalnej w Wilnie przy ul. Metropolitarnej 1. Periodyk miał format 30 x 21 cm, 8 stron objętości i nakład około 1,2 tys. egzemplarzy, który rozprowadzano w kościele parafialnym w cenie 10 gr. za jeden egzemplarz. Czasopismo miało czarno-białą szatę graficzną i zawierało głównie ogłoszenia, statystykę oraz kronikę parafialną. Sporo miejsca poświęcano także wiadomościom ze świata katolickiego (były to głównie przedruki z „Wiadomości Kościelnych” parafii wileńskich), tematyce wychowawczej i hagiograficznej. Pismo miało także dwa dodatki: Czytanki Świąteczne oraz Dodatek dla dzieci. Oba załączniki były drukowane w Płocku w wydawnictwie „Dobra Prasa” przy ul. Piekarskiej 5³⁴

„Wiadomości Kościelne Diecezji Łomżyńskiej” Pierwszy numer tego czasopisma został wydany w styczniu 1927 r., ostatni zaś we wrześniu 1939 r. Ukazywało się ono nieregularnie, najczęściej raz w miesiącu. Dwukrotnie też zmieniała swoją nazwę: pierwszy raz w lutym 1929 r. na „Rozporządzenia Urzędowe Kurii Biskupiej Łomżyńskiej”, a drugi raz w styczniu 1933 r. na „Rozporządzenia Urzędowe Łomżyńskiej Kurii Diecezjalnej” Periodyk zawierał głównie rozporządzenia urzędowe władz kościelnych, listy pasterskie i inne dokumenty ordynariuszy oraz komunikaty z życia diecezji. Znajdowały się w nim informacje dotyczące organizacji kościelnych, głównie Akcji Katolickiej. Pismo było adresowane wyłącznie do duchowieństwa. Podobnie jak w przypadku elenchusów, również i w tym czasopiśmie nie podawano nazwisk redaktorów. Najprawdopodobniej byli nimi księża pracujący w kurii biskupiej. Czasopismo o formacie 23,5 x 15,5 cm, przeciętnej objętości 20 stron, czarno-białej szacie graficznej, wydawano w nakładzie średnio 300 egzemplarzy. Kolportowaniem jego zajmowała się drukarnia diecezjalna w Łomży³⁵.

„Wiadomości Parafii Łomżyńskiej” Pismo to ukazywało się najprawdopodobniej tylko w 1929 r., nieregularnie najczęściej raz w miesiącu³⁶ Redagował go ks. A. Warakomski, wikariusz parafii katedralnej, natomiast wydawał – ks. S. Rostkowski, dziekan i kustosz katedry. Czasopismo drukowano w drukarni diecezjalnej w Łomży. Miało ono format 31 x 23,5 cm, przeciętną objętość 6 stron oraz nakład sięgający blisko 3,5 tys. egzemplarzy. W piśmie znajdowały się stałe rubryki: miesięczny plan pracy duszpasterskiej, ogłoszenia, kronika parafialna, wyjaśnienia liturgiczne i dotyczące roku kościelnego, wiadomości z życia

³⁴ „Wiadomości Kościelne Parafii Bargłowskiej”, 1 (1930), nr 1 – 2 (1931), nr 1.

³⁵ „Wiadomości Kościelne Diecezji Łomżyńskiej” (WKDŁ), 1 (1927) – 13 (1939).

³⁶ Autorowi udało się dotrzeć tylko do pierwszych dziesięciu numerów tego czasopisma. Zgromadzone są one w Bibliotece Narodowej w Warszawie.

organizacji religijnych działających na terenie parafii, poradnik czytelniczy (głównie eliminacja literatury bezbożnej lub liberalnej), artykuły dewocyjne z podbudową hagiograficzną. Jednym z najczęściej omawianych tematów była polemika z lewacką prasą, kierunkami antyreligijnymi oraz walka z sektami³⁷

„Życie Katolickie” Od 4 numeru z 1925 r. w podtytule: Pismo dla rodzin chrześcijańskich. Organ parafialny diecezji łomżyńskiej. Kolejna zmiana podtytułu nastąpiła od 6 numeru z 1925 r. na Organ parafialny diecezji łomżyńskiej, a następna od 7 numeru z tego roku. Wrócono wówczas do pierwotnej wersji podtytułu: Pismo dla rodzin chrześcijańskich. Organ parafialny diecezji łomżyńskiej. W sumie na przestrzeni dwóch lat ukazywania się pisma (1924-1926) wydano 24 numery. Czasopismo było bezpłatnym dodatkiem do „Życia i Pracy” Funkcję redaktora naczelnego pełnił początkowo ks. W. Bogacki, a od 6 numeru z 1925 r. ks. J. Rogiński. Wydawcą pisma było Stowarzyszenie Kapłanów „Unitas”, a kolportowano go w drukarni diecezjalnej w Łomży. Periodyk miał format 31,2 x 23,7 cm oraz 8 stron objętości. Problematyka czasopisma skupiała się na uroczystościach i świętach kościelnych oraz zagadnieniach związanych z życiem diecezji. Obok tych treści sporo uwagi poświęcano także wydarzeniom krajowym i zagranicznym Kościoła. W poszczególnych numerach odnaleźć można także rubryki Opowiadania oraz Hymny Kościelne³⁸

„Życie i Praca” Od stycznia 1927 r. w podtytule: Pismo tygodniowe dla spraw katolickich i społecznych diecezji łomżyńskiej. Pierwszy jego numer został wydany w maju 1924 r., ostatni zaś w czerwcu 1935 r. Początkowo pismo pojawiała się dwa razy w tygodniu (czwartek i niedziela), a od numeru 59 z 1926 r. raz w tygodniu. W sumie ukazało się 687 numerów. Wydawcą „Życia i Pracy” był Związek Kapłanów „Unitas”, a odpowiedzialnymi – z jego ramienia – byli księża: M. Piaszczyński (1924), W. Bogacki (1925) oraz A. Roszkowski (1926-1935). Funkcję naczelnego redaktora pisma pełnili kolejno: ks. W. Bogacki (1924-1926), ks. A. Roszkowski (1926, 1935) i B. Bronowicz (1927-1934)³⁹ Gazeta podejmowała szeroki wachlarz spraw zarówno kościelnych, jak i społecznych. Obok informacji z życia Kościoła zamieszczano w niej wiadomości o pracy samorządu gminnego i miejskiego oraz dotyczące rolnictwa, gospodarstw,

³⁷ I. Rymwid-Mickiewicz, *Czasopiśmiennictwo łomżyńskie w latach 1910-1939*, „Studia Łomżyńskie”, 4 (1993), s. 140; *ŻiP* 6 (1929), nr 5, s. 4.

³⁸ *Bibliografia katolickich czasopism religijnych w Polsce 1918-1944*, s. 355.

³⁹ Por. J. Samsel, „*Życie i Praca*” – *Pismo diecezji łomżyńskiej z lat 1924-1935*, Lublin 1999 [mps BKUL], s. 6-7, 31nn.

kótek rolniczych, szkolnictwa, przemysłu i handlu⁴⁰ W czasopiśmie publikowano także artykuły o treści politycznej, których autorzy krytycznie wypowiadali się na temat działalności władzy państwowej. Potęgowało to niechęć władzy do periodyku i do pracujących tam ludzi. W czerwcu 1935 r. na polecenie prokuratora sądu okręgowego w Łomży tygodnik został zawieszony. Powodem takiej decyzji było umieszczenie w piśmie artykułu Jak się zwalcza biskupa katolickiego; oszczerstwa i fakty, który według sądu „wymierzony był przeciwko władzy państwowej”⁴¹ „Życie i Praca” miało kilka dodatków. Przykładowo w każdą niedzielę wychodził „Dodatek ilustrowany”, a w czwartek „Rolnik Polski” Addendy te miały niezwykle staranny krój pisma, jakoś papieru oraz dobrze dobrane i graficznie wkomponowane ilustracje. Pod wspólnym tytułem Dzieje cywilizacji w Polsce zamieszczano fotografie najwybitniejszych malarzy polskich takich, jak: Matejko, Gerson, Stachowicz, Wyspiański czy Siemiradzki. W czasopiśmie zamieszczano również aktualności dotyczące najnowszej architektury w Polsce i w świecie, poparte ilustracjami, między innymi starego Rzymu, nowego Paryża, Chicago, a także ogrodów watykańskich oraz refleksje z Międzynarodowej Wystawy Dekoracji Wnętrz z Paryża, Salonu Jesiennego w Zachęcie w 1925 r., przepięknego witrażu Błogostawiona Salome Wyspiańskiego i witrażu Mehoffera, karykaturami z teki Franciszka Kostrzewskiego, poezjami Asnyka. Dzięki temu wierni w całej diecezji mogli korzystać z bogatego serwisu aktualności kulturalnych. „Życie i Praca” miało format 50 x 35 cm, w zależności od numeru czarno-białą lub kolorową szatę graficzną oraz od 4 do 12 stron objętości. Początkowo nakład pisma sięgał 1,5 tys. egzemplarzy, następnie od 1929 r. – 1,6 tys. egzemplarzy, od 1932 r. – 3,7 tys. egzemplarzy, od 1933 r. – 6,7 tys. egzemplarzy, a w 1934 r. prawie 10 tys. egzemplarzy⁴². Poligrafia zajmowała się Oficyna Drukarska Teodora Krzyżanowskiego oraz drukarnia diecezjalna w Łomży (od 1925 r.). Pismo rozprowadzano we wszystkich kościołach na terenie diecezji w cenie 30 gr. za jeden egzemplarz. Gazeta utrzymywała się głównie z reklam (ogłaszały się w niej między innymi czasopisma z Warszawy: „Kobiety Tygodnik Ilustrowany”, „Zorza”, „Naokoło Świata”, czy „Bluszcz”) oraz ze sprzedaży numerów⁴³

⁴⁰ ADŁ AO, Akta ks. Wincentego Bogackiego, bez sygn., Wspomnienia, cz. IV [mps], s. 9n.; Rymwid-Mickiewicz, *Czasopiśmiennictwo łomżyńskie*, s. 137n.

⁴¹ Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Białymstoku Urząd Wojewódzki Białostocki 1920-1939 [1918-1919], sygn. 82, Miesięczne sprawozdania sytuacyjne z zakresu spraw społeczno-politycznych i narodowościowych 1935, k. 46; „Głos Kapłański”, 9 (1935), nr 7-8, s. 365n.

⁴² Zob. A. Roszkowski, *Propaganda i sposoby organizowania kolportażu pism i książek katolickich*, WKDŁ 9(1935), nr 8, s. 98-103; ŻiP 3(1926), nr 32, s. 1.

⁴³ A. Roszkowski, *Do czytelników i przyjaciół naszych*, ŻiP 12 (1939), nr 2, s. 1n.; Samsel, „Życie i Praca”, s. 40nn.

Zakończenie

W przedstawionym artykule omówione zostało katolickie czasopiśmiennictwo religijne w diecezji łomżyńskiej w okresie II Rzeczypospolitej. Analizą objęto 10 czasopism ogólnodiecezjalnych („Akcja Katolicka Diecezji Łomżyńskiej”, „Dzieła Misyjne w Diecezji Łomżyńskiej”, „Elenchus cleri [...] dioecesis łomżensis [...]”, „Już Świta”, „Okólnik Związku Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej w Łomży”, „Sprawa Katolicka”, „Sprawozdanie Związku Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej w Łomży za Rok [...]”, „Wiadomości Kościelne Diecezji Łomżyńskiej”, „Życie Katolickie” i „Życie i Praca”) i 5 parafialnych („Gazeta Rajgrodzka”, „Głos Ostrołęcki”, „Sztubak Kresowy”, „Wiadomości Kościelne Parafii Bargłowskiej” oraz „Wiadomości Parafii Łomżyńskiej”). Każde z wymienionych czasopism zostało opisane według następującego schematu: tytuł, podtytuł, częstotliwość ukazywania się, instytucja sprawcza, nazwiska redaktorów, rok założenia, ewentualnie wznowienia bądź zawieszenia, miejsca wydania, adres redakcji, format, rozpiętość nakładu, a także wszelkiego rodzaju dodatki oraz podejmowana problematyka. Zwrócono przy tym uwagę, iż ogromne znaczenie dla rozwoju katolickiej prasy w omawianej diecezji miała otwarta w 1924 r. z inicjatywy bpa R. Jałbrzykowskiego drukarnia diecezjalna Excudebet Officina Typographica Dioeciesana Łomżensis. Powielano w niej 11 czasopism, co stanowiło 73 % ogółu wydawanej prasy. Należy też stwierdzić, iż katolickie czasopisma religijne przyczyniały się do kształtowania u wiernych postaw moralno-patriotyczno-społecznych, wpływały na ich rozwój kulturalny i odgrywały ważną rolę w kontakcie duszpasterzy ze swoimi parafianami.